

8. Єфремов С. Голод на книжку / С. Єфремов // Книгарь. – 1917. – Ч. 2. – С. 52.
9. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) : монографія / Т. Ківшар. – К. : Логос, 1996. – 344 с.
10. Клен Ю. Спогади про неокласиків / Ю. Клен // Твори : у 5 т. – Торонто : Фондація імені Юрія Клена, 1960. – Т. 3. – С. 109-190.
11. Костик Є. Діяльність кооперативно-приватних видавництв в умовах радянської цензури 1920-х рр. / Є. Костик // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К. : Інститут історії України НАН України. – 2004. – № 11. – С. 274-292.
12. Листи М. Хвильового до М. Зерова // Хвильовий М. Твори : у 2 т. / М. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 844-846.
13. Лощинська Н. “Червоний шлях” і неокласики. З історії одного з найпопулярніших часописів 20-х років / Наталя Лощинська // Березіль. – 1999. – № 3-4. – С. 182-186.
14. Рильський М. Микола Зеров – поет і перекладач / Максим Рильський // Зібр. тв. : у 20 т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 13. – С. 474-486.
15. Тимошик М. Історія видавничої справи : підруч. / М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 496 с.

УДК 82 -1.091:7.047

ПЕЙЗАЖНЕ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ Р.-М. РІЛЬКЕ, Ф.-Г. ЛОРКИ ТА Л. КОСТЕНКО

Катиш Т. В., к. філол. н., доцент

Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена дослідженню пейзажної лірики Р.-М. Рільке, Ф.-Г. Лорки та Л. Костенко. Розглядаються особливості їхнього поетичного стилю, системи тропів. Аналізуються спільні та відмінні риси творчості Р.-М. Рільке, Ф.-Г. Лорки та Л. Костенко.

Ключові слова: пейзажна лірика, поетичний стиль, система тропів.

Катыш Т. В. ПЕЙЗАЖНОЕ МИРОВОСПРИЯТИЕ Р.-М. РИЛЬКЕ, Ф.-Г. ЛОРКИ И Л. КОСТЕНКО / Запорожский национальный технический университет, Украина.

Статья посвящена изучению пейзажной лирики Р.-М. Рильке, Ф.-Г. Лорки и Л. Костенко. Рассматриваются особенности поэтического стиля, системы тропов. Анализируются общие и отличительные черты творчества Р.-М. Рильке, Ф.-Г. Лорки и Л. Костенко.

Ключевые слова: пейзажная лирика, поэтический стиль, система тропов.

Katysh T. V. THE LANDSCAPE'S OF THE WORLD-VIEW BY R.-M. RILKE, F.-G. LORKA AND L. KOSTENKO / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine.

The article is devoted to the research of landscape's poetry by R.-M. Rilke, F.- G. Lorka and L. Kostenko. The peculiarities of their poetic style and idiomatic system are studied. General and distinctive features of their creative activity are analysed.

Key words: landscape's poertry, poetic style, idiomatic system.

Мистецька реальність кожної національної літератури пильно оберігає власні образи-архетипи, які протягом століть концентрували сутність слова, його здатність акумулювати нові грані світовідчуття. Поетична спадщина Ф.-Г. Лорки, Р.-М. Рільке та Л. Костенко відображає ментальність іспанського, німецького й українського народів. Літературний доробок цих авторів посідає виняткове місце у світовій і національній культурах, їхню творчість досліджували С. Барабаш, В. Брюховецький, Л. Новиченко, Л. Осповіт, Г. Ратгауз, Г. Хольтхузен та ін. Єднає цих поетів самобутня метафорика, поетизація навколишнього світу. Актуальність роботи зумовлена тим, що ставлення до природи визначається національною ментальністю. Сучасна поезія ніколи не обмежувалась зовнішнім відображенням природи, а намагалась осмислити багатоаспектну проблему “людина і природа”. Природа суттєво впливає на формування особливостей світобачення кожного народу, його духовності. Звідси і такий потяг митців до образного відтворення природи, її художнього осягнення.

Мета статті – проаналізувати художні особливості пейзажного світосприйняття Ф.-Г. Лорки, Р.-М. Рільке, Л. Костенко. Моральні й психологічні аспекти взаємодії людського духу зі світом природи

завжди були дзеркалом становлення загальнолюдської гуманістичної свідомості. Природа і філософія, природа і мистецтво – це аспекти художнього осмислення проблеми “природа і людина” словесним мистецтвом протягом усієї історії становлення світової літератури. Шляхи образного пізнання природи на вищому рівні поетичної рефлексії були об’єктом багатьох досліджень, оскільки взаємини між митцем і природою трансформуються в акції творення нової реальності – художньої. Цей процес зумовлює нове сприйняття дійсності.

Особливе відчуття природи допомагає поетам створити такий величний і привабливий поетичний світ, у якому абсолютно природно почуває себе душа поета. Саме осіння пора в поетичній традиції зарубіжного і вітчизняного мистецтва ставала тим простором, коли таємниче прояснювалось у метафорі як реальне:

Ось падолист паде, ніби здаля,
Неначе сад далекий в’яне в небі;
Долоні листя кажуть нам: не треба.
І в горобину ніч, мов тьму погребу,
Від зір усіх летить важка земля.
Всі летимо. Спадають руки ці.
Вдивись: усе, усе паде невпинно.
І все ж єдиний є, хто це падіння
В безмежній ніжності тримає у руці [7, с. 23].

Дослідники відзначають своєрідний ліричний індивідуалізм, витончене самозаглиблення Р.-М. Рільке [1, с. 45]. На думку поета, так само як листя, що навесні з’являється, а восени опадає, так і людське життя – з’являється, а за якийсь час зникає.

У поезії Ф.-Г. Лорки осінь змушує загострено переживати невпинний перебіг часу. Осінь – мов часова вершина, з якої добре проглядається минуле:

Люди ішли на отави.
Ішла осінь їм на зміну
з жовтими зірками,
із хвилями жмуристими
з блякими пташками [10, с. 101].

Л. Костенко по-своєму сприймає осінь. Дослідники творчості поетеси часом традиційно говорять про осінні пейзажі, сповнені сумних настроїв, проте, як зазначає С. Барабаш, “стан душі, задивленої у красу, у її ліричної героїні – чаруючий” [3, с. 34]. Окремі мініатюри вражають своїми емоційно-образними нашаруваннями:

Самі на себе дивляться ліси,
розгублені од власної краси.
Немов пройшов незримий Левітан –
то там торкнув їх пензликом, то там [4, с. 322].

Г. Лорка – чудовий знавець іспанської народної музики – намагається поєднати два види мистецтва: словесне й музичне. Навіть у пейзажній ліриці колір і звук відіграють провідну роль:

Заграли зорі в серці шовковім,
заули дзвони,
золоті бджоли [10, с. 30].

Л. Костенко використовує алітерацію, що надає тексту підвищеної звукової виразності:

Осінній день, осінній день, осінній!
О синій день, о синій день, о синій! [4, с. 321].

Майстерно й емоційно Р.-М. Рільке відтворює плін часу, особливо осені, яку він розуміє як символ багатства і зрілості, час підбиття підсумків, коли зупиняється мить, і ніщо нічого не може змінити. А людина така трагічно самотня і загублена в цьому осінньому леті:

Самотність – наче дощ невпинний.
Назустріч вечорам вона над морем лине,
З чужої і далекої долини
До неба, нею повного, іде [7, с.23].

Чутливість вібрацій живого світу, що проникають у душу з глибин світобудови, вміння слухати серце природи, здатність відчувати біль кожного зрубаного дерева притаманні поезії Г. Лорки:

Було їх троє.
(Прийшов день, приніс сокири).
Потім двоє.

(Волочаться срібні крила).
Далі одно. Нема й того.
(Вода оголіла) [10, с. 67].

Мотив тривоги за гармонію співіснування всього живого на землі, мабуть, ніхто не зміг так розкрити, як Л. Костенко. Шипшина, у якої забирають плоди, “поводить” себе як жива істота:

Вона кричить: – Людино, підожди!
О, підожди, людино, будь ласкава.
Не всі, не всі, хоч ягідку облиш!
Одна пташина так мене просила! [4, с. 336].

У Г. Лорки головний домінуючий троп, який формує весь текст поезії “Пісня всохлого помаранчевого дерева” – персоніфікація дерева. Помаранчеве дерево – жива істота, яка здатна відчувати:

Дроворубе,
зрубай мою тінь!
Хай не мучує, хай не бачу
себе в наготі [10, с. 146].

У Р.-М. Рільке природа – це іманентна реальність, безкінечно приваблива для людини, невичерпно розмаїта, повчальна і здебільшого дружна або принаймні не ворожа навіть у своїй автономності та індиферентності до людського буття [див.: 9, с. 119]:

Хай місяць – муж, земля – неначе жінка,
покору піль вартує гордий гай,
та крізь усе іде німа стежинка
у наш нікому не відомий край.
Ми ростемо, а всесвіт – як дитина
очима квітів дивиться на нас
і хоче перейти сумні глибини,
щоб зазирнути в нас єдиний раз [8, с. 204].

У цій поезії розкривається неймовірна здатність художника проникати у світ почуттів живої природи, співпереживати, відчувати чуже як своє. Пантеїстичний діалог передбачає абсолютне відчуття зворотного зв'язку між людиною і лісом. Поезія Г. Лорки “Оманливе свічадо” передає настрої застереження. Знак тривоги за долю людини і природи розкривається в таких рядках:

Зелена вітка
без пташок, без ритму.
Відголос ридання без губ і без болю.
Людина і Ліс [10, с. 141].

Для Л. Костенко характерне буквально ототожнювальне ставлення до природи. В її трактуванні природа розумна, добра, незрадлива. Іноді навіть поетеса зіставляє людину і природу, віддаючи перевагу останній:

Поїдемо поговорити з лісом,
А вже тоді я можу і з людьми [4, с. 51].

Образ місяця у Ф.-Г. Лорки символізує зв'язок людини зі стихійними силами природи, їх вплив на почуття і долю людини. Місяць у поета наділений епітетами “хворий”, “сто- і одноликий”, “світлосяйний”, “чорнорогий”:

Хворий місяць-недобір
часникове срібло ронить,
жовтим вежам обережно
шевелюри жовті робить [10, с. 189];
Місяць ходить по воді.
Ніщо ніде не шеберхне [10, с. 41];
Коли сходить місяць
сто- і одноликий,
плачуть у кишені
дрібні срібні гроші [10, с. 106];
Місяць штурхається в море
довгим рогом світлосяйним [10, с. 112].

У пейзажах, зображених Л. Костенко, відчувається одна з найхарактерніших ознак її художнього мислення – історизм:

І слухав місяць золотистим вухом
страшні легенди про князів і ханів [4, с. 86].

Р.-М. Рільке, Ф.-Г. Лорка та Л. Костенко вдаються до прихованого змісту. Його створює система метафор і символів, які кожний читач розшифровує так, як він сам розуміє. Змальовуючи квіти, поети вміють побачити в окремій квітці приховану сутність. Рільке під впливом знайомства з Роденом робить спробу передачі мистецьких принципів зображення світу через пластику слова:

Ось – її суть.
А де поверхня? На який біль
Це полотно кладуть?
Промені якого неба б'ють
Крізь озерну глибінь
Розкритої троянди? Пильно
Вдивись: безтоскна на диво,
Між доль безтурботна і вільна
Лежить, ніби тремтливій
Руці її не пролити [7, с. 28].

Л. Костенко намагається наділити людськими рисами живий світ довкілля, зокрема троянди:

Затінок, сутінок, день золотий.
Плачуть і моляться білі троянди [4, с. 15].

Шлях наближення до істини через спілкування з квітами допомагає Ф.-Г. Лорці відтворити свою концепцію духовного образу живого світу:

Троянда
не шукала світання:
на вітці майже вічна,
шукала щось незнане [10, с. 293].

Поезія і музика мають багато спільного. Жоден талановитий поет не може обминути музичної стихії. У поезії Р.-М. Рільке відчувається душа під акомпанемент трохи сумної мелодії сопілки:

Що граєш, хлопче? Звуків течія,
Як шепіт кроків тихо йде по саду.
Що граєш хлопче? Це душа твоя
В сопілці Пана кличе по розраду [8, с. 145].

Поетичний пейзаж у тексті Г. Лорки має особливу тональність – лагідну, співчутливу. Це мелодія, м'які обертона якої споріднені з музичними – на рівні фоніки і живописному – на зрізі кольору:

Долиною співа річка,
торочена бірюзою,
квітчається новий день
жовтим цвітом гарбузовим [10, с. 174].

У Л. Костенко музичність на зрізі фоніки і знакової системи музичного світу ми знаходимо в поезії, яка насичена густим комплексом почувань, вражень, переживань, випромінюючи енергію довкола:

Ті журавлі, і їх прощальні сурми...
Тих відлітань сюїта голуба...
Натягне дощ свої осінні струни,
торкне ті струни пальчиком верба [4, с. 325].

Для Ф.-Г. Лорки музична стихія органічно входить у поетичність вірша, у його звучання. Відтворення музики в поетичному творі – це, перш за все, переклад музичних тем засобами слова. Так, описуючи веселку і створюючи конкретний образ природного явища, автор використовує поняття музичної сфери. Сім кольорів веселки – це сім нот. І тут у пригоді стають звукові властивості понять музичної сфери. Природа сповнена розмаїттям звуків та кольорів:

Співають
сім красунь.
(У небі аркодужно
сім барв устало дружно).
Душа семиголоса –
це сім красунь [10, с. 52].

Мистецтво передавання безпосередніх вражень, властиве імпресіонізму, відбите у поезії Ф.-Г. Лорки "Дебюссі":

Тінь моя снується мовчки
по воді, по рівчакові.
В моїй тіні жаби скачуть,
зір не бачать – ні одної [10, с. 95].

Характер і напруга ліричного переживання Л. Костенко як пейзажиста найчастіше перебувають у прямій залежності від стану природи. Здатність відчутти й передати образ первозданного світу робить її живопис об'ємним і відчутним на колір і на слух [див.: 2, с. 17]. Дивовижна спостережливість поетеси, якість абсолютне знання таємниць природи заворожує, особливо коли туди вплітається і музична сфера:

Цілую всі ліси. Спасибі скрипало.
Він добре вам зіграв колись мою присутність.
Я дерево, я сніг, я все, що я люблю [4, с. 10].

Гра на скрипці – це вираження духовно-емоційної сутності ліричної героїні.

Прагнення пізнати сутність речей, розкрити глибини світобудови, увага до внутрішнього буття людини притаманні поезії Р.-М. Рільке:

Крізь всі істоти простір йде один:
Внутрішній простір світу. Пролітають
Птахи крізь нас. Дерев в нас зростають,
Дощі шумлять над пастками пустинь [7, с. 29].

У Р.-М. Рільке Всесвіт змінний і незрівнянно більший за людство і природу. Їх дано охопити лиш серцю поета у високій напрузі любові, до якої приходиш через самотність:

Всесвіт є змінний, немов хмари несталі:
гине довершене знов
в часу проваллі [8, с. 190].

Досконалий мистецький твір завжди пропонує читачеві, слухачеві, глядачеві масу відкриттів у процесі осягання навколишнього світу. Головне, щоб читач був готовий до діалогу. Розвиваючи глибоко оригінальну символічну космологію в пейзажній ліриці, Р.-М. Рільке піднімається до нових метафізичних висот, шукаючи примирення дисонансів і протиріч, що мучили його все життя. Потяг поета до синтетичності видів мистецтва великою мірою викликаний бажанням додати віршам про природу тілесну красу, наситити їх пластичними можливостями, зокрема й звуковими. Поетична мова Ф.-Г. Лорки вражає своєю образністю і яскравою метафоричністю. Мотиви суму, туги й печалі притаманні його пейзажній ліриці. Авторське бачення взаємин людини з природою лягло в основу концепції духовного образу живого світу Л. Костенко як енергетичного центру світосприйняття людини.

Хоча кожен із названих поетів, безперечно, неповторний у своїх творчих пошуках, усе ж є деякі спільні риси, що об'єднують їх. Чутливість до вібрацій живого світу, вміння слухати серце природи, відкрите високому духові, співзвучність із навколишнім світом – це постійні принципи світосприйняття цих поетів. Живе співчуття майстрів слова річці й лісові, квітці й пташині, виражене в слові, шукає і знаходить відлуння в серці читача, наближаючи чужий світ до свого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березина А. Поезія и проза молодого Рильке / А. Березина. – Л. : Наука, 1985. – 322 с.
2. Барабаш С. Поетична історіософія Ліни Костенко: безсмертя духу / С. Барабаш. – Кіровоград : ТОВ "Айлант". – 2003. – 79 с.
3. Барабаш С. Філософія поетичного живопису / С. Барабаш. – Кіровоград : ТОВ "Айлант", 2003. – 95 с.
4. Костенко Л. Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 551 с.
5. Онищак Н. Лорка стає ближчим (Компаративний аналіз творчості Ф.-Г. Лорки та Ліни Костенко) / Н. Онищак // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1997. – № 9. – С. 44-47.
6. Осповат Л. Гарсія Лорка / Л. Осповат. – М. : Молодая гвардия, 2004. – 430 с.
7. Попов О. Переклади з Р.-М. Рільке / О. Попов // Сучасність. – 1994. – № 7-8. – С. 23-31.
8. Рільке Р. Думки про мистецтво і поезію : зб. / Р.-М. Рільке. – К. : Мистецтво, 1986. – 293 с.
9. Соловей Е. Поезія і духовний клімат доби (Р.-М. Рільке, П. Целан, С. Свідзинський, Б.-І. Антонич) / Е. Соловей // Вікно в світ. – 1998. – № 2. – С. 117-121.
10. Лорка Ф. Г. Лірика / Федеріко Гарсія Лорка. – К. : Дніпро, 1969. – 320 с.